

A MONTESSORI NEVELÉS JELENTŐSÉGE A NÉPNEVELÉSBEN

ÍRTA:

BURCHARDT-BÉLAVÁRY ERZSÉBET

A gyermek, de még az ifjú is ki van zárva a felnőttek társadalmából. Nem szándékosan, de azért, mert testi és szellemi fejlődésének olyan fokán áll, amely merőben különbözik a felnőttekétől, miért is azok nem vállalhatnak vele közösséget. Sőt mi több, a gyermek tevékenységének specifikusan más célja van, mint a felnőttének, ami ismét kizárja a gyermeket a felnőttek társadalmából.

A felnőtt munkásságának az a célja, hogy fizikai környezetét állandóan javítgatva, magának könnyebb, kellemesebb és kényelmesebb életet teremtsen. A gyermek azzal van elfoglalva, hogy bontakozó képességeit gyakorolja, kiművelje és magát ezzel tökéletesítse, illetve funkciókban gazdagabbá tegye. A gyermek lelki okoknál fogva cselekszik, a felnőtt tárgyi céljért. A gyermek természetesen, és sajnos a legtöbb felnőtt is nincs tudatában annak, hogy a gyermeket belső célok ösztönzik cselekvésre, de aki elfogulatlanul figyel meg a gyermeket az láthatja, hogy a gyermek a munka funkciójának örömeért dolgozik, mert cselekedeteit, játékait százszor is szívesen elismétli és sohasem akkor fejezi be, amikor már tárgyi céljukat elérték, hanem amikor ő betelt velük. Gondoljunk csak egy kis gyermekre, aki

azon fáradozik, hogy vizet töltsön egy kancsóba. Ha tele lett, ki fogja önteni, hogy újra tölthessen és ezt elismételné százszor is, noha a mi szempontunkból céltalannak, sőt értelmetlennek látszik. De a gyermeket azért köti le, mert megfelel annak a lelki diszpozíciójának, amely szerint testét ügyesíteni, szemmértékét fejleszteni, minden dolgot kezelni, szóval a környező világba belenőni, képességeiben gyarapodni szeretne.

Montessori Mária úgy fejezte ki ezt az ellentétet a gyermek és a felnőtt lelki céljai között, hogy a gyermek az apja a felnőttnek. A gyermek készül arra, hogy felnőtt legyen, hogy mindazokat a funkciókat megszerezhesse, amelyekre felnőtt korában szüksége lesz ahhoz, hogy környezetébe bele tudjon illeszkedni, vagy azon javítani tudjon. Mennél jobban sikerül ez neki gyermekkorában, annál értékebb és képzetesebb felnőtt lesz belőle.

Ez a felismerés arra kötelez minket, hogy a gyermekben a jövő felnőttet tiszteljük és pedig nem azzal, hogy őt gyermeki mivoltából minél hamarabb kisietessük, hanem mindazokat a cselekvési lehetőségeket megadjuk neki, amelyek bírására felnőtt korában szüksége lesz. Ezeknek a lehetőségeknek megadásában nemcsak előítéleteink gátolnak

minket, hanem maga az a tény, hogy más világban élünk mi és más világban élnek a gyermekek. Tehát nehezen vállalhatunk egymással szociális közösséget.

Ennek a különbségnek jellemző mozzanatai: nem ugyanazon a nyelven beszélünk, jóllehet ugyanazokat a szavakat használjuk, de más és más értelemben. A gyermek az időtlenség boldog önfeledtségében él, minket pedig a pontosság hajszol. Mi mindent lehetőleg gyorsan és lerövidítve szeretnénk elvégezni, a gyermek pedig belefeledkezett lassúsággal és élvezettel. És végül minket a tárgyi cél sarkal, őket pedig a funkcionális. Ezeket a különbségeket a nevelésben, sőt az érintkezésben is gátlónak szoktuk érezni és felfogni, holott ellenkezőleg, éppen a felnőtté válás útján hasznos szolgálatokat tehetnek.

A helyzet rendesen az, hogy mi a gyermektől kívánjuk az alkalmazkodást, siettetjük, belekapunk a munkájába, tőle idegen célokat tűzünk eléje és nem értjük a nyelvét. Ezzel a gyermek kizáródik a felnőttek társadalmából és amint azt a középiskolában olyan gyakran látjuk, a gyermek idővel, vagy időnként, a felnőttek ellen fordul, éppen szociális tevékenykedéseiben is. Gondolok például a sűgásra, amellyel tanárát és társát egyaránt becsapja és önmagát hazug helyzetbe sodorja. Holott a segítség igazi szociális cselekedet volna, ha olyan közösségben nyilvánulhatna meg, amelynek nincsen a közösségen kívül álló tagja, mint ebben az esetben a tanár, akit a kisűgás a gyermekek társadalmából kiközösít.

A siettetés, amelynek a gyermek nem tud engedelmeskedni, az idegen célok, amelyeket a gyermek nem képes még elismerni, és a mindkettő nyomában járó elégedetlenség nem önthetnek önbizalmat és jó kedvet a gyermekbe sem, mintahogy hasonló tapasztalatok minden felnőttet is elcsüggesztenének.

Ha tehát a gyermek a saját sérelme nélkül nem alkalmazkodhatik mihozzánk, akkor nekünk kell hozzá alkalmazkodnunk és pedig azzal, hogy elismerjük céljait, alkalmazkodunk nyelvéhez, elegendő időt szánunk neki és munkáját belső szükségleteire bízuk. Más szóval, használjuk ki a gyermek értékes tulajdonságait, vagyis adjunk neki olyan munkát, amellyel belső szükségleteit kielégítheti, beszéljünk az ő nyelvén, adjunk neki elegendő időt a gyakorlásra is, ismerjük el önmagunk számára is kötelezőnek azt, ami a gyermek számára érték és így mi alkossunk a gyermekkel egy szociális közösséget, ne pedig tőle követeljük, hogy hozzánk alkalmazkodjék.

A Montessori-gyermekotthonokban valóban az a helyzet, hogy minden munkát önállóan végezhet a gyermek. Az ajtókilincstől a taneszközökig és az öltöztetés-vetkőzéstől az írás-olvasásig minden a gyermek kezébe van letéve, saját tevékenykedő kis lényé használatára. Maga használhatja a ruhakefét,

a söprűt, a mosdót, a számoló-rudakat, a szintábrácskát, a betűket és pedig nem akkor, amikor ez óra-rend szerint elő van írva, hanem amikor egy-egy gyermeknek erre lelki okoknál fogva (mert teszem azt, szeretne megtanulni kezét mosni), vagy a reális helyzetből kifolyóan (söpörni kell, mert szemetelt) szüksége van. Itt tehát a munka a gyermekre van bízva és addig végezheti, amíg szükségét érzi. Sem idegen tárgyi célok, sem időhiány, sem felnőtt munkatárakosságai szempontok nem háborgatják, mert a Montessori-otthonokban a felnőtt is azonosítja magát a gyermek munkamódjával, maga is lassan, meggondoltan mozog, és a gyermek tevékenykedését mindaddig tiszteletben tartja, vagyis megengedi, amíg arcáról és mozdulatairól leolvassa, hogy azt figyelmes odaadással végzi. Íme egy lelki kritérium, amely a felnőttet a gyermek védelmére és tiszteletére kötelezi, és azt kívánja, hogy a felnőtt alkalmazkodjék a gyermekhez.

De ez vajjon nem teszi-e a gyermeket aszociálissá? Nem! Mert mi az eredménye annak, ha egy gyermek valamilyen cselekedetet teljesen elsajátított? Az, hogy képességei gyarapodnak, hogy a munka végzésében öröme telik, tehát szívesen végzi, akár parancsszóra, akár a reális szükséglet követelménye szerint. A reális élet követelményeit azonban nem parancsszók harsogják, azokat figyelmes szemmel észre kell venni. Aki egy-egy munka végzéséhez szeretettel kapcsolódik, annak fontos lesz, hogy más is ugyanolyan jól végezhesse el, vagy ha még nem képes elvégezni, hogy helyette jól megcsinálja. A *funkciógyarapodás* szükségképpen *szociálissá* tesz, mert hiszen mindenki szívesen végzi azt, amit jól tud. Ez a közismert tapasztalati tény a Montessori-gyermekotthonokban nemcsak beigazolódt, de egy lépéssel előbbre is vitte a nevelés munkáját, mert azt eredményezi, hogy a gyermekek a környezetükben végbemenő változásokra figyelnek és a maguk kezdeményezéséből cselekszenek, vagyis állnak a közösség szolgálatába. A felnőtt, vagyis a gyermekközösség vezetője annyiban járulhat ehhez hozzá, hogy minden munkavégzés helyes módját megmutatja és megtanítja és maga épp olyan segítségre kész, mint amilyen segítőnek gyermekeit kívánja. Nincs és nem is lehet más illem- és viselkedési kódex ebben a közösségben a felnőttnek, mint a gyermeknek, mert segíteni csak az tud, aki reális szükségletet képes kielégíteni, ez pedig egyaránt mutatkozik a gyermek és a felnőtt számára. A vezető felnőtt maga nem is lenne szociális, ha nem engedelmeskednék a reális követelményeknek. Ha pedig engedelmeskedik, máris beleilleszkedik a közösségbe. Tagja, egyenrangú tagja lesz, aki ellen nincs becsapásnak helye.

Az egyenlő illem- és viselkedési kódex nagyon is megfelel a gyermek lelki követelményeinek, mert a gyermek egészen másként van a szónak elköte-

lezve, mint mi. Teljesen abszolút, szigorú és pontos mértékben. A gyermek kivételt nem ismer. Mindent szószerint vesz. Ha valami tilos, akkor az mindenki számára egyformán tilos. A rendet nemcsak neki, de a vele élő felnőttek is be kell tartania, hogy a gyermek világán sérelem ne essék. Hallottam egy kis hároméves fiút, akinek tilos volt a föbe lépni. Még a rigónak is szólt, amikor látta a fűvön szaladni: „Ligó, nem szabad oda bemenni.” mondta. Kint a világban nehéz, szinte lehetetlen, ezt az egyenlőséget betartani, de egy gyermekotthon igenis alkalmazkodhat és alkalmazkodjék is a vezető a gyermek ilyen értékes követelményéhez és pedig éppen a legapróbb részletekben, mert ezekre a legérzékenyebb a gyermek. Vagyis úgy cselekedjék, hogy mindenben fedje szavait, úgy mozogjon, ahogy azt tanítja és kivételt a maga személye számára se engedjen meg. Ez még csak nem is terhes, mert egy újabb közösséget teremt gyermek és felnőtt között. A Montessori-nevelés azonban nemcsak alkalmazkodni igyekszik a gyermekhez, hanem igyekszik olyan kívánságokat is ébreszteni és fenntartani, amelyek értékes igényeket támasztanak benne. Gondolok itt a tisztaságra és a rendre. Nem mintha ilyen igényeket más intézmények nem igyekeznének támasztani, de mert más intézmények ezt csak higiéniai céllal teszik, a Montessori-gyermekotthonok azonban olyan széppé és kívánatossá igyekeznek a gyermek közvetlen környezetét alakítani, hogy a gyermekek ezért kívánják a dolgokat eredeti szépségükben és tisztaságukban megtartani. Tehát nevelési szempontból fontos, hogy a Montessori-gyermekotthonok bútorzatai világosak, eszközei tetszetősek, használati szerszámai szépek (a portörölők szépek, a tükör fényes, a seprő tiszta) legyenek. Úgy szeresék ezeket a tárgyakat a gyermekek, hogy kíméljék a szépségüket. A bécsi Montessori-gyermekotthonban, amely minden tekintetben megfelelt ezeknek a követelményeknek, ezen az úton értük el, hogy kis munkanélküli proletár gyerekeink otthon is kivívták maguknak a külön szájmósó poharat és fogkefét, mert ugyanolyan környezetet akartak maguknak odahaza teremteni, mint amilyen az otthonban volt.

Montessori mindezekhez a követelményekhez nem filozofálás útján jutott el. Munkássága abból a reális feladatból indult ki, hogy nagy bérkaszárnnyák elhanyagolt gyermekeinek otthont nyújtson. Intuíciója olyan formában oldatta meg vele ezt a feladatot, hogy rövid idő múlva nemcsak a gyermekek fizikai szükségletét, de a lelkieket is olyan nagy mértékben ki tudta elégíteni, hogy gyermekotthonai módszeréből néhány évi munka után kialakult egy olyan elemiiskolás módszer, amely a gyermekek egész napját egy egységes és érdeklődéssel folytatott munkával ki tudja tölteni. 30 éves munka után

pedig kialakult a középiskolás módszere is, amely az előző két fokozathoz hasonlóan ott sem zárja ki az iskolai munkából a gyakorlati (háztartási, kertészkedési, stb.) foglalkozásokat, hanem ellenkezően éppen abban a korban, amikor a gyermek a serdülés éveiben nem a szellemi, hanem a fizikai munka iránt érdeklődik, megengedi neki azt, hogy a gyermekotthonok háztartási munkáiban fokozott mértékben vegyen részt és még ebben a nehéz időszakban is hasznos tagja legyen az iskolai társadalomnak, így az a munka, amelyet már az óvodában elsajátított, itt ismét a saját és a közösség hasznára válik. Ugyanez áll az elemi iskolában elsajátított ismeretekre is, amennyiben az alapvető ismereteket (írás, olvasás, számolás) egyéni munkával sajátítják el ugyan, amely pillanatban azonban egy ilyen újabb számolási, írási vagy olvasási készség birtokában vannak, akkor közös munkára, például együttes fogalmazásra, felolvasásra, számolási műveletek kikérdezésére használják fel tudásukat. A szokásos iskolákban valamennyi gyermeknek egyszerre kell olvasnia. A Montessori iskolában az a gyermek, ki már jól megtanult olvasni és éppen örül ennek a képességének, maga köré gyűjti néhány társát, azoknak olvas fel, magyaráz, szóval az ő *szolgálatukba állítja* olvasási készségét. így válik *társas funkcióvá* az olvasás és hasonló módon az egyéb funkciók is, amelyek leírása külön pedagógiai cikksorozatot igényelne. Itt csak az a tény fontos, hogy a Montessori szellemben vezetett gyermekotthonok az óvodás, elemiiskolás és középiskolás oktatás bármely fokán nemcsak a tanulást tudják ellátni, hanem egy olyan egységes szellemű foglalkoztatást valósítanak meg, amely a gyermek mindenoldalú érdeklődését kielégíti és képességeit annak a közösségnek szolgálatába állítja, amelyben egész napját tölti. Vagyis a Montessori módszer *egységes szellemű foglalkozást* teremt a napközi otthonokban és iskolákban és pedig módszerének *belső erejénél* fogva, amely a gyermekek értékes tulajdonságait aknázza ki.

Ez nemcsak az iskoláztatás szempontjából, de népnevelési szempontból is fontos, mert azt jelenti, hogy a gyermek egész életét felöleli és minden irányban igényeket támaszt benne, amelyek kielégítése szükségletévé válik, kívánja a tisztaságot, kívánja a rendet, kívánja a szellemi munka örömét, akar tevékenykedni, szereti a munkát, szóval csupa olyan tulajdonságok erősödnek meg benne, amelyek mindenegybes ember életét értékessé és gazdaggá teszik. Elérni pedig ezt az eredményt azzal éri el a Montessori módszer, hogy a *gyermek szükségleteiből* és nem előzetesen kigondolt követelményekből indul ki. A gyermek szükségleteit elégíti ki ténykedésével és így szoros kapcsolatot teremt gyermek és munkája, a gyermek és társai, a gyermek és fizikai környezete között.